

Lasten kielen rikastamiskokeiluja

ISTO RUOPPILA *Harjoituksen vaikutus eräiden suomen kielen morfologisten säännönmukaisuuksien hallintaan 4- ja 5-vuotiailla lapsilla.* Jyväskylän psykologian laitoksen raportti 119/1972.

JUHANI KARVONEN *Sanavaraston rikastuttaminen ja kommunikaation perustaidon oppiminen.* KTL 76/1971.

ANJA LAHTINEN *Sanavaraston rikastuttaminen ja lasten piirustuksissa ilmenevä luova toiminta.* KTL 103/1971.

PIRKKO LIIKANEN *Harjoittelun vaikutus vammaamielisten lasten käsitteenmuodostusta edellyttävien tehtävien ratkaisemiseen.* Jyväskylän psykologian laitoksen raportti 120/1972.

Viime aikoina kouluun liittyvissä keskusteluissa on toistuvasti tullut esille äidin kielen perustaitojen opettamiseen liittyviä ongelmia: luku- ja kirjoitusvalmius tuntuu tietyillä seuduilla heikkenevän entisestään; luku- ja kirjoitusvaikeudet ovat lisääntymässä. Muuttoliike Ruotsiin ja Ruotsista on synnyttänyt kielellisesti heikkotaitoisia koulutettavia, jopa puolikielisiä. Tämä on johtanut koulun, varsinkin alkuasteen ja tulevan esikoulun, näkemiinseen kompensatorisena: sen ensimmäisen vaiheen tehtävänä on varmentaa koulutettavuuden edellytyksiä. Etenkin psykologit ja kasvatustieteilijät ovat tehneet ja tekemässä kokeiluja pienten lasten kieltenoppimisen tehostamiseksi. Tässäkin selostamani tutkimukset lähtevät siitä

optimistisesta käsityksestä, että lapsen kieltä voidaan parantaa, rikastaa tai tämentää johdonmukaisella harjoittelulla, eikä tässä suhteessa siis ole mitään periaatteellista eroa äidinkielen ja vieraiden kielten omaksumisessa, toisin kuin ehkä jotkin kielitieteen koulukunnat olisivat valmiit väittämään. Tässä esillä olevat suomalaiset raportit herättävät lukijassa seuraavanlaisia periaatteellisia kommentteja.

1. Mitä harjoitetaan? Ruoppila lähtee siitä, että johdonmukaisella, toistuvalla harjoittelulla voidaan tehostaa joidenkin muotojen hallintaa, esim. sijamuotojen, adjektiivin vertailumuotojen tai verbin aikamuotojen ja passiivin käyttöä ja tarkkuutta. Muut tutkijat ovat kiinnostuneita sanaston kasvattamisesta tai ainakin aktiivoisesta. Molemmat lähtevät melko atomistisesta kielen kuvasta: ihmiskieli on heille jonkinlainen ilmaisujen varasto, ja tuohon varastoon voidaan työntää lisää tavaraa, kun oikein aherretaan. Jos kieli nähtäisiin enemmän yhtenä käyttäytymismuotona, kuvasta saattaisi tulla kokonaisvaltaisempi — toisaalta tulosten testattavuus tietysti heikkenisi! Tällöin lähdetäisiin siitä, että lapselta puuttuu kokemusta kuunnella ja ymmärtää erilaisia tapoja käyttää kieltä; hän ei ole tottunut yleiskieleen, virallisehkoon kieleen; hän ei ole tottunut seuraamaan selostuksia tai määrittelyjä, vaan hänellä on ehkä kokemusta vain hyvin yksioikoisesta kotitilanteeseen liittyvästä arkikielestä. Koulun tueksi on kuitenkin välttämätöntä, että kielellinen kokemus on monipuolisempaa kuin ahtaasta arkielämästä saatu. Syntaktista rikastamista ei meillä liene kokeillut kukaan; sen onnistuminen edellyttäisikin psykologien ja lingvistien yhteistyötä, jota toistaiseksi maassamme ei ole.

2. Miten paljon harjoitetaan? Karvosen, Lahtisen ja Liikasen töissä ei ole ymmärtäkseen kiinnitetty huomiota opitun asian pysyvyyteen. Ruoppila sen sijaan on nimenomaan ollut kiinnostunut siitä, miten hänen opettamansa kieliseikat jäävät lasten pysyväksi pääomaksi. Hän osoittaa,

että tarvitaan ehkä puolisen tusinaa 15—20 minuutin pituista harjoituskertaa, ennen kuin jonkin muodon harjoittelu johtaa tuloksiin eli koehenkilöiden käyttäytyminen alkaa poiketa merkitsevästi kontrolliryhmästä. — Vastaava pitää paikkansa sanastonkin suhteen: sanan »oppiminen» on enemmän kuin sitä, että se kuullaan tietystä tilanteesta, määritellään kenties ja muistetaan sittemmin. Sanaan täytyy kasautua kokemusta, sen tulee esiintyä toistuvasti eri tilanteissa, ennen kuin se sijoittuu tai juurtuu sanavaraston osaksi. — Useissa oppimateriaaleissa ja opetusohjelmissä näkee valitettavan usein tästä ajattelusta hengeltään poikkeavaa harjoitusta: sanojen irrottaminen kontekstista ja tilanteesta on varsin yleistä.

3. Mikä on harjoittelun osuus oppimisessa? Kun harjoitettuja lapsia testataan, ei koskaan voitane olla varmoja, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat suorituksen paranemiseen. Mahdollisia vaikuttajia ovat ainakin ikä (kypsyminen), huomion saaminen osakseen, harjoitus sekä näiden yhdysvaikutukset. Ikä- eli kypsyytaso on tietysti pienin yhteinen tekijä, jonka rajoissa liikutaan. 7-vuotiaat elävät Piaget'n mukaan vielä ns. ensimmäistä vaihetta, intuitiivista aikaa, ja kahdeksannen ikävuoden vaiheilla he siirtyvät konkreettisten operaatioiden kauteen. Abstraktisten ja muodolliseen ajatteluun liittyvien seikkojen opettaminen on tällöin enimmäkseen hukkaan heitettyä toimintaa. Samoin kielellisesti vaikeiden tai harvinaisten sanojen, kompleksisten lauserakenteiden yms. harjoitus (ainakaan tuottamisen harjoittelu) ei ole tuloksellista, koska lapsella ei ole ilmaisutarvetta, joka edellyttäisi tuolaisten välineiden käyttöä. Ruoppilan tulokset viittaavat siihen, että intensiivisellä harjoittelulla voidaan saada ainakin tiettyjen kielen piirteiden parempaa tuottamista ja ymmärtämistä aikaan ja että harjoituksen vaikutus edistymiseen vaihtelee tapauksittain 20:stä 40 % :iin. Sanaston rikastajat eivät esitä suhdelukuja. Ilmeistä kuitenkin on, että jos sanasto

tai käsitteistö on siten valittua, että se toistuu harjoitettavan elämässä muuallakin, oppiminen on varmempaa, kuin jos oppimisen kohteeksi valitaan joukko jokseenkin mielivaltaisesti kerättyjä substantiiveja, kuten Karvonen tuntuu tehneen.

4. Onko siirtovaikutusta? Karvonen väittää, että sanaston rikastaminen vaikuttaa suoraan lukemisen paranemiseen, jopa niin, että kussakin lukemisen osatekiössä (tarkka lukeminen, nopeus, luetun ymmärtäminen) on havaittavissa selvää edistystä. Tämä on sikäli loogista, että jos luettu on suurelta osin tuttua, sanat on kuultu tai jopa nähty ennen, lukemispuuha käy nopeammin kuin tavattaessa outoja ilmauksia. Lahtinen taas pyrkii osoittamaan, ettei sanaston rikastaminen edistä piirtämisen luovuutta. Tutkimus on oletustensa kummallisuuden vuoksi tutustumisen arvoinen. — Yksi varsinkin Ruotsin suomalaislapsilla oleva ongelma on sanaston ääretön niukkuus, mikä estää heitä käyttämästä yksinkertaisintakaan täkäläistä lukumateriaalia. Jos Karvosen kuvaamilla sanaston rikastamistempuilla todella voitaisiin tällaisten lasten kehitystä jouduttaa, niitä voisi pitää arvokkaina. Rohkenen kuitenkin toistaiseksi epäillä niiden tehoa.

5. Mitä kielen tueksi? Liikasen tutkimuksesta käy ilmi, että melkein yksinomaan kielen välityksellä tapahtuva opettaminen ei tavoita ainakaan vajaakykyisiä lapsia. Muissa ohjelmissa onkin lähdetty siitä, että yritetään saada aikaan eri toimintojen yhteisvaikutusta: näytetään piirroksia tai dioja, selostetaan kuvia, leikitään aiheeseen liittyviä leikkejä, piirretään. Vain joissakin erityistapauksissa huomion voi kohdistaa pelkästään kielen, muuten pääpaino esikoulu- ja alastevaiheessa on kokonaisvaltaisessa rikastamisessa.

Auli Hakulinen